

GÅRDFARIHANDLARNAS ÄRBARA SKRÅ

(En kulturhistoria)

De var många på sin tid, men numera ett minne blott. Vi ska minnas dem som vägarnas hedersmän och kvinnor och de fanns runt om i hela vårt land. De kom till fots, på cykel eller spark och ibland med häst och vagn.

De var så gott som alltid ett välkommet inslag i byarnas affärsliv, inte att förväxla med de ovälkomna tattarlassen.

Från 1920-1930 talet har jag många oförglömliga minnen av vägarnas riddare. Tyvärr måste jag konstatera, att de flesta av dem aldrig lämnade något visitkort efter sig som avslöjade deras bakgrund eller härkomst. Antagligen var jag för ung för att inse vikten av just den vetskapen. En del av dem känner jag ändå ganska väl till.

På 1920-talet var vi i början av brytningstiden mellan hantverkets byskrädderi och den nya konfektionsindustrin. De ambulerande byskräddarna hade i stort sett gjort sitt, men hemsömmerskorna fortsatte ännu under lång tid.

Min första gårdfarihandlare jag här vill apostrofera blir därför en före detta skräddare, Kalle Lundgren. Kalle kom, i motsats till alla andra, bara under vinterhalvåret av förklarliga skäl. Kalle var drabbad av någon sjukdom som gjort honom så orimligt tjock att han omöjligen kunde komma upp på ett skräddarbord och än mindre åka cykel. Kalle kom när det var sparkföre med sin stora unikabox på sparken. Han bokstavligen hängde sin enorma mage över styrhandtagen och hade svårt ta sig fram. En japansk sumobrottare kunde gott och väl få plats inom hans skugga.

Jag minns Kalle som alltid propert klädd över sin enorma hydda och man talade allmänt om hans stora lidande, men inte mer. Unikaboxen var välfylld av tygprover uppklistrade på kartongark. Det var prover på förstklassiga kostymtyger och provkartor på tyger till herrskjortor i både siden och bomull. Det var bara att välja. I unikan fanns även orderboken och ett par måttband.

Jag minns att min far en gång beställde en kostym av Kalle och såg på när han omständligt och mödosamt tog mått. Han tog många mått och orderbokens blad var full av siffror när måtttagningen var färdig. Naturligtvis kunde han inte famna sina kunder när det var fråga om midjemåttet. Detta löste Kalle på så sätt att han lät kunden hålla fast måttbandet på utgångspunkten och kalle gick runt sin kund med resten av måttbandet och tog det exakta måttet. Det tog sin tid med mycket flåsande, men det talades ofta om att en kostym eller skjorta som Kalle Lundgren tagit måtten på satt som gjuten på kroppen när de senare levererades som postpaket.

Kunden fick betala en handpenning när ordern skrevs på, och måhända var handpenningen Kalles hela förtjänst på affären. De blev många runt om i byarna som fick fira högtid eller dansa i Kalles måttbeställda konfektionssydda kostym eller skjorta med snäppet finare än skraddarsytt.

För att inte ge avkall på jämlikheten måste jag också få berätta om Emma Larsson. Även hon var en ur gårdfarihandlarnas skrå, men kvinna. Hon var den enda kvinnliga gårdfarihandlare jag minns, men hon var i skarp kontrast till alla de andra i gemet. Emma Larsson var som direkt hämtad från Christian Diors mannekängstall. Hon kom seglande lätt som en fjäder i vinddraget ett par gånger varje sommar i slutet på 20- och början på 30-talet. Hon var lång och siratlig, högbrös-

Inte Emma Larsson

tad och med en midja som den som lider av ätstörningar trots sin mer än femtioåriga ålder.

Hon kom alltid klädd i en fotsid vacker klänning med en tunn öppen matchande kapp trots sommarvärmen. Kring halsen bar hon ett fint halsskrås med en färggnistrande brosch och luktade 4711. Hela Emma kröntes av en tjusig hatt som var fastsatt i hårkorgen med ett par färggranna hattnålar. Inte nog med detta: hon hade dessutom en liten nätt damkäpp med silverkrycka i ena handen och en barnmorskeväska i den andra. Fågelskrämma eller Påfågel i de norrländska bondbyarna?

Nåväl! Vad hade Emma i sin barnmorskeväska? Jo, allt var i stil med henne själv. Buntar av knypplade spetsar som hon sade sig själv ha knypplat, och det var säkert sant. Spetsarna sålde hon metervis eller i avpassade rullar för örngott och lakan. Flera nystan fint virkgarn låg i väskan, och virkkrokar i olika grovlekar. Emma kunde även erbjuda synålar och bomullsband från sinn kollektion. Men framför allt annat i botten på väskan låg några vackra hattnålar och några fina broscher liknande den hon själv bar. Vem hade bruk för såna finesser till skogsbygdens huvuddukar och hucklen?

Varifrån Emma Larsson kom och vart hon tog vägen sedan hon lämnade vår geografi är säkert bara någon enda som vet, för vem orkade bry sig? Vilken var manne hennes bakgrund innan hon kom ut på de jämtländska vägarna?

Korghandlaren måste också få vara med, men han färdades med häst och lång flakvagn. Han var en välkommen handelsman men visade sig inte så ofta. Hans sortiment var flätade korgar i alla storlekar och modeller och han gjorde

goda affärer. Troligtvis förnyade han sitt lager via järnvägen från ett större korgmakeri ute i landet. Jag var själv med vid ett tillfälle då min far köpte två stora spånkorgar med gångjärn i locket. Han behövde dem till sin bagerirörelse. De korgarna var ungefär en meter långa med bredd och höjd ca 50x50 cm.

Gårdfarihandeln var säkert på många sätt en fin tillgång för landsbygdens folk, men den har nu ersatts av marknaderna runt om i landet. Gemensamt för alla gårdfarihandlare var att de inte var dussinmänniskor. Alla var unika på sitt sätt och kanske ibland även sedda lite över axeln och utsatta för lite hån och spe.

"Si förstår sej Persson" var en av dem tack vare sitt speciella manér. Sitt affärslager transporterade han i en stor resväska på cykeln. Innehållet var i första hand avsett för kvinnor, och i hans väska fanns nästan allt och mer därtill.

När han kommit in i ett hus och hälsat blev han en kort stund tyst medan han öppnade väskan på golvet framför en ledig stol. Innan han satte sig på stolen tog han ett stadigt grepp med båda händerna och nästan ruskade om i skrevet

och drog upp byxorna så långt upp det gick och sa: "Det här, de är för damer de, si förstår sej."

Lite förtäckt fniss från dem som ville missförstå, men till följd av detta invanda manér fick han alltid bära smeknamnet "Si förstår sej Persson" och bar, trots allt, sitt tillmäle med stor heder och vördnad.

Den siste i den här kavalkaden blir Pelle i Rasan. Pelles hustru Ida var något så ovanligt som tagelväverska. Ett numera helt utdött yrke. Ida vävde såll och siktduk av hästtagel i olika täthet för olika ändamål. Pelle gjorde ramarna och spände fast tagelduken i olika stora ramar för sina ändamål.

Att kunna sikta sitt kornmjöl eller rågmjöl malet i böndernas egna enkla gröpkvarnar var ett måste på 1920-talet. Även Pelle använde cykeln mellan byarna. Det var inga tunga lass, men de var skrymmande och måste bindas ihop inneslutna i varandra med omsorg.

I eftertanke kan jag inte erinra mig att Pelle kom till min hemby någon gång under 1930-talet. Förmodligen var detta näringsfång avslutat redan på 1920-talet. Alla de andra är också sedan länge hädangångna, så vi har bara att tacksamt lysa FRID ÖVER DERAS MINNE.

© Göte Ingelman 2011